

Boda Mihály

Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban

1. rész – Az erények és a katonai erénylisták¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.1.38

Az erények, első megközelítésben, az emberi személyiség/karakter lehetséges jegyei, amelyek által az emberek hajlamosak erkölcsi szempontból ideális módon viselkedve valamilyen erkölcsi szempontból fontos célt elérni, és amelyeknek az elsajátítása a közösség feladata. A bátorság, a becsület és a hűség a háborúk vívásában és a győzelem kiharcolásában, a múltban és a jelenben egyaránt fontos szerepet játszó, alapvető, katonai erények. Az alábbi tanulmány egy tanulmánysorozat első része. A tanulmánysorozat három, a katonai erényekkel kapcsolatos célt állít maga elé: a) bemutatni az alapvető katonai erények összefüggésrendszerét; b) átgondolni az alapvető katonai erények sokféleségét; és c) kimutatni az alapvető katonai erényeket, és azok speciális rendszerét a hosszú 19. századi magyar hadtudomány írásaiiban, azaz a korok magyar katonai ideológiájában. A tanulmánysorozat első részében először kitérek az erények mibenlétére, majd a hagyományos katonai erénylistákat mutatok be és elemzek. A második, a harmadik és a negyedik rész témája a bátorság, a becsület és a hűség, illetve ezek típusai. Végül, a tanulmánysorozat záró része ezeket az erényeket vizsgálja a hosszú 19. századi magyar hadtudományos irodalmában.

Az erények

Az erények – az erényetika egyik legfontosabb képviselője, Arisztotelész szerint – az emberi személyiség/karakter lehetséges jegyei,² amelyek által az emberek hajlamosak³ erkölcsi szempontból ideális⁴ módon viselkedve valamilyen erkölcsi

1 A tanulmány elkészítését támogatta a Nemzeti Közszolgálati Egyetem a „Hivatásrendi kutatás – A magyar hadügy 1715–1918” pályázat keretében.

2 Arisztotelész: Nikomachoszi etika 1106a, (ford.: Szabó Miklós) Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. 42. o.

3 Uo.: 1105b, 40. o.

4 Uo.: 1101a, 26. o.

szempontból fontos célt⁵ elérni, és amelyeknek az elsajátíttatása a közösség feladata.⁶ Vegyük sorra ennek az igen összetett meghatározásnak az egyes összetevőit!

Az erények személyiségjegyek/karakterjegyek

A „személyiség” és a „karakter” kifejezés kétféle értelemben is használatos, attól függően, hogy etimológiailag-fogalmilag milyen eredetet tulajdonítunk neki. Egyrészt a karakter az ógörög *charakter*-ből származik, és alapvetően a személyiségnek azokra a jellemzőire utal, amelyek másoktól megkülönböztethetővé, egyénivé teszik a személyiséget. Valakit másoktól megkülönböztető és egyénivé tevő jellemzők a személyiségjegyek. Ebben az értelemben mondjuk, hogy valaki „egy igazi személyiség”.

A „karakterjegyek” és a „személyiségjegyek” elnevezés másik eredete az *ethos* kifejezésből származik, abban az értelemben, ahogyan azt Arisztotelész használta a *Nikomakhoszi etiká*-ban.⁷ Arisztotelész megkülönböztette a lélek három fontos aspektusát, amelyből kettő valamilyen szempontból kapcsolódik az értelemhez. Az egyik aspektus az értelemmel rendelkező aspektus, a másik az értelemmel nem rendelkező aspektus, amely azonban számol az értelmes aspektussal abban az értelemben, hogy hallgat az értelmes aspektusra és engedelmeskedik neki. Így tehát az értelemmel kapcsolatban álló lélek-aspektusok közül az egyik „önmagában véve is értelmes”, másik azonban csak „hallgat az értelem szavára”, önmagában nem értelmes. Arisztotelész szerint a lélek kétféle értelmes aspektusára az erények kétféle csoportja jellemző, az önmagában véve is értelmes aspektusra az észbeli erények (például bölcsesség, éleslátás, okosság), az értelem szavára hallgató aspektusra pedig az erkölcsi erények (például nemes lelkű adakozás, mértékletesség).⁸ Az utóbbi erénytípusban az „erkölcsi” kifejezés ógörög megfelelője az *éthikos*, aminek a főnévi formája az *éthos*, ami karaktert jelent abban az összetett értelemben, hogy másoktól különböző és egyéni jellemzőkkel rendelkező, plusz egyben olyan jellemzőkkel rendelkező, amelyek a birtokosukat erkölcsi értelemben becsülendővé, hiányuk pedig kárhoztathatóvá teszik. Ezek az egyéniesítő és erkölcsileg becsülendővé vagy kárhoztathatóvá tevő jellemzők a személyiségjegyek. A továbbiakban kizárólag ezzel a második jellel foglalkozom.

Az erények tehát a személyiség jegyei. A személyiségjegyek kétfélék lehetnek, becsülendők vagy kárhoztathatóak, mégpedig annak függvényében, hogy jobbá vagy rosszabbá teszik-e a személyiséget. Az erények azok a személyiségjegyek, amelyek jobbá teszik a személyiséget. A személyiséget rosszabbá tevő személyiségjegyek a rossz személyiségjegyek, vagy másként fogalmazva azok, amelyek vétkeket eredményeznek.

5 Uo.: 1094a, 5–6. o.

6 Uo.: 1099b, 23. o.

7 Homiak, Marcia, „Moral Character”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming
URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/moral-character/>>.

8 Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika* 1102b-1103a, 31–32. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.

Az erények hajlamok

A személyiségjegyek, és így az erények, olyan jellemzők, amelyek hajlamosítanak valamire. Ezért az erények hajlamok. Valamilyen hajlammal rendelkezni azt jelenti, hogy a hajlammal rendelkező személy vagy tárgy bizonyos feltételek mellett valamilyen módon viselkedik, és csak e feltételek mellett viselkedik a kérdéses módon. Például az üveg hajlamos eltörni, mivel ha az üveg kemény felületnek ütődik, akkor eltörik, de egyéb esetben ép marad. Az emberi hajlamok egy része nagyon hasonlóan működik a tárgyi hajlamokhoz. Az emberi reflexek és szokások például szintén bizonyos feltételek mellett befolyásolják az emberi viselkedést. Például dohányosnak lenni annyit tesz, hogy az illető bizonyos feltételek (például idegesség, alkohol) mellett rágyújt.

Az erények azonban, bár emberi hajlamok, jelentősen összetettebb viselkedést határoznak meg, mint a tárgyak hajlamai, az emberi reflexek vagy a szokások. Ennek az egyik oka, hogy az emberi reflexek és a szokások egyféle automatizmust foglalnak magukban, amelyek esetében a korábbi viselkedésnek nincs hatása a későbbire. Az erények esetében ugyanakkor a korábbi viselkedések befolyásolják a későbbiekét, mivel a korábbi erényes viselkedést lehet kritizálni, és így tanulni lehet belőle. A szokás és az erény közötti különbséget jól érzékelteti a mindennapi járás és a hegymászó hegymászás közbeni járási különbség. Amíg a mindennapi járás és a korai gyerekkortól kezdve automatizmusként működik, addig a hegymászó járási önmagára nézve reflektív, hiszen egy-egy elrontott lépést követően a hegymászó képes módosítani járását.

Továbbá, amíg a tárgyak, a reflexek és a szokások esetében viszonylag egyszerű azonosítani azt vagy azokat a feltételeket, amelyek mellett a tárgy vagy az ember meghatározott módon viselkedik, addig az erények esetében jelentősen nehezebb azonosítani azokat a feltételeket, amelyek kiválthatják a kérdéses erény működését. Például bátran viselkedni számos, nehezen felsorolható esetben képes a bátor ember, így harcban, segítségnyújtásban, valamilyen álláspontért való kiállásban stb. Hangsúlyozva a tárgyi hajlamokat, a reflexeket és a szokásokat, illetve az erények közötti különbséget, a tárgyi hajlamokat, a reflexeket és szokásokat „egyvágányú” hajlamoknak nevezzük, az erényeket pedig „többvágányú” hajlamoknak.⁹

Ahogy az erényes viselkedést kiváltó feltételek („bemenetek”) többfélék, úgy az erény „kimenete” is többféle lehet, az nem korlátozódik nem csupán a viselkedés fiziológiai oldalára, azaz a testi mozgásra. Az erényes viselkedés része a testi mozgás; bizonyos érzésekkel/ézelmekkel való rendelkezés, amely érzelmek segítenek azonosítani azokat a helyzeteket, ahol helye van az erényes viselkedésnek; bizonyos indokokkal való rendelkezés, amely indokok igazolják a viselkedést; illetve bizonyos motivációval való rendelkezés. Így például az őszinte ember nem pusztán az igazat mondja, hanem felismeri azokat a helyzeteket, amikor jelentősége van az igazmondásnak, a megfelelő indokokkal mond igazat és motivált is az igazmondásra.¹⁰

9 Vö.: Ryle, Gilbert: *A szellem fogalma*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1974. 57–61. o.

10 Arisztotelész: *Nikomachoszi etika* 1103b, 34–35. o.; 1104b, 37. o.; 1105b, 40. o., (ford.: Szabó Miklós) Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987; Hursthouse, Rosalind: *On Virtue Ethics* 10–14. o., Oxford, OUP, 1999.

Az erények ideális hajlamok

Egy erénnyel való rendelkezés nem pusztán annak számbavétele, hogy valaki bizonyos feltételek mellett ténylegesen miként viselkedik, hanem egyféle elvárás is vele szemben, hogy adott feltételek mellett miként kell viselkednie. Az erények ezért ideális hajlamok.

Az emberi viselkedéssel szemben többféle, erkölcsi vagy morális szempontból való elvárás is megfogalmazható. Ezek némelyike deontológiai elvárás, például szabály, kötelesség vagy parancs, amelyek esetén a viselkedés szabálynak, kötelességnek vagy parancsnak való megfelelése fontos. A deontológiai elvárások általánosak abban az értelemben, hogy függetlenek a viselkedés kontextusától és következményeitől, azaz elvileg bármilyen kontextus és következmény esetében is elvárások maradnak (azaz egy bizonyos értelemben mindig és mindenki számára elvárások). Más – hasznossági vagy konzekvencialista – elvárások esetén sokkal inkább a viselkedés következményei a fontosak, mert azt célozzák, hogy valaki a helyzetben potenciálisan benne rejlő legjobb következményeket mozgássa elő. A konzekvencialista elvárások ezért a fenti értelemben nem általánosak, mert elvárás-voltuk függ attól, hogy az elvárt viselkedés milyen következményhez vezet. Végül, az erények mint elvárások esetén, ezekkel az elvárás-típusokkal szemben, a viselkedő személynek a viselkedés kontextusával fennálló viszonya a fontos, és ebben az értelemben függetlenek az elvárt viselkedés következményeitől és az általánosságtól.

Az erénnyel rendelkező személy számára az erény az ő kiválósága, azaz olyan pozitív értékkel rendelkező személyiségjegye, amely jobbá teszi a személyiségét. A kiválóságok a cselekvésben és az érzelmekben egyféle jó középutat képviselnek két rossz szélsőség, a túlzás és a hiányosság között.¹¹ Például Arisztotelész szerint a bátorság erénye a félelem és a biztonság érzésének a tekintetében középen helyezkedik el a gyávaság és a vakmerőség között. A gyávaság ugyanis a félelmet viszi túlzásba, a biztonság érzésében pedig alul marad (így a félelem tekintetében túlzás, a biztonság érzése tekintetében hiányosság); a vakmerőség pedig a biztonság érzését viszi túlzásba és a félelem tekintetében alul marad (így a biztonság érzésének tekintetében túlzás és a félelem tekintetében hiányosság).¹²

Az erények nem annyiban képviselnek középutat, hogy mindig valamilyen enyhe (moderált) érzellemmel és a hozzá kapcsolódó visszafogott cselekvéssel járnak együtt. Sokkal inkább abban, hogy az erényes cselekvések végrehajtása a megfelelő helyzetben, a megfelelő személyeket érintően, a megfelelő indokkal, a megfelelő érzelmi motivációval és a megfelelő módon történik. A moderáltság és a középut, bár mindkettő az értelem gyakorlati használatának a következménye, fontos tekintetben különbözik egymástól. Amíg a középut azt határozza meg, hogy az erények a hiányosságok és a túlzások között középen helyezkednek el, addig a moderáltság pontosabban rögzíti, hogy mit is jelent „középen” elhelyezkedni. Például, ha valaki ritkán iszik alkoholt, de ezekben az esetekben néha (indokolt esetben) megengedi

11 Arisztotelész: Nikomakhoszi etika 1107a, 44–45. o.; 1104b, 37. o.; 1105b, 40. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.

12 Uo.: 1107b, 46. o.; 1104b, 37. o.; 1105b, 40. o.

magának az egész estés alkoholfogyasztást, akkor ő a középutat képviseli. Ha azonban egy másik személy a ritka alkoholfogyasztás elfogadása mellett, még az elfogyasztott alkohol mennyiségét is korlátozza, mondjuk egy pohár borra, akkor ő egyaránt képviselője a középutnak és a moderáltságnak is.¹³

Az erényekkel valamilyen erkölcsi szempontból fontos cél érhető el

Az a cél, ami Arisztotelész és néhány mai követője szerint elérhető az erényes étellel a minden ember, vagy az emberek, mint biológiai élőlények számára való jó élet, az *eudaimonia*,¹⁴ illetve az erényes emberek alkotta közösség számára való jó.¹⁵

Alasdair MacIntyre szerint az erényekkel elérhető cél a belső jó, ami a jó életnek a minden együttműködésen alapuló tevékenységgel (vagy röviden gyakorlattal) megvalósítható változata. A belső jó az a gyakorlattal megvalósítható jó, amely csak és kizárólag a gyakorlattal érhető el, amely azonosításához szükséges a gyakorlat részének lenni (azaz a gyakorlathoz szükséges erényekkel rendelkezni valamilyen szinten), és amely a gyakorlatban részt vevő egész közösség tulajdona, függetlenül a közösség nagyságától. A belső jó mellett a gyakorlattal elérhetőek külső javak is. A külső javak azonban nem csupán a kérdéses gyakorlattal érhetőek el, hanem másként is, elérésük esetén pedig kizárólag a megszerző tulajdonát fogják képezni, és ezért elfogyhatnak, azaz a közösség többi tagja hiányt szenvedhet belőlük. Például a labda pattogatása nem gyakorlat, de a futballozás vagy a kézilabdázás igen. A sportolással megvalósítható belső jó csak a sportolással valósítható meg, mint például a csapatsportokra jellemző összjáték. A sportolással azonban elérhetőek külső javak is, ilyenek a sportolással esetlegesen együtt járó hatalom, hírnév vagy pénz. Ezek azonban más módon is megszerezhetőek.¹⁶

Más szerzők azonban ennél szűkebben értelmezik az erények szempontjából fontos jó életet és gyakorlatokat. Úgy vélik, hogy az erényekkel elérhető cél ugyan szintén kapcsolódhat a gyakorlathoz, azonban nem minden gyakorlathoz, hanem pusztán a hivatásokhoz.¹⁷ Az erényekkel az olyan hivatások célja valósítható meg, mint például az orvoslás, a jogászkodás, a tanítás és az Isten-szolgálat. Ezekben a hivatásokban az a közös, hogy a hivatást teljesítők olyan embereket szolgálnak, akik hiányt szenvednek valami olyanban, ami szükséges a jó életükhöz, és ezért kiszolgáltatottak és sebezhetőek, illetve rá vannak kényszerülve arra, hogy megbízzanak a hivatást gyakorlóknak, hogy azok képesek az állapotukon javítani. Az orvoslás esetében az egészségben, a jogászkodás esetében az igazságban, a tanítás esetében a

13 Urmsom, J.O.: Aristotle's Doctrine of the Mean 225–226. o. In. *American Philosophical Quarterly* (10), 1973.

14 Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika* 1097b-1098a, 15-16. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987; Hursthouse, Rosalind: *On Virtue Ethics* 9–10. o., Oxford, OUP, 1999; Foot, Philippa: *Natural Goodness*, Oxford, OUP, 2001.

15 Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika* 1094b., 6. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.

16 MacIntyre, Alasdair: *Az erény nyomában* 251–257. o., Budapest, Osiris, 1999.

17 Oakley, Justin – Cocking, Dean: *Virtue Ethics and Professional Roles* 3., Cambridge, CUP, 2001; Pellegrino, Edmund, D.: *Professing Medicine, Virtue Based Ethics, and the Retrieval of Professionalism* 62. o. In. Rebecca L. Walker – Philip J. Ivanhoe (szerk): *Working Virtue*, Oxford, Clarendon Press, 2007.

tudásban és az Isten-szolgálat esetében az Istennel való egységben.¹⁸ Úgy vélem, hogy a fenti hivatás-listához hozzávehetjük a fegyveres közszolgálati hivatásokat, így többek között a katonáskodást is, mint azt a hivatást, amelynek a feladata, hogy biztosítsa vagy helyreállítsa a békét.¹⁹

Az erények által valamilyen erkölcsi szempontból fontos cél érhető el. Az erények azonban mégsem csak mint eszközök fontosak és értékesek, mintha hasznosak lennének, hanem önmagukban is. Ennek az az oka, hogy az erények belső (internális) viszonyban állnak azzal a céllal, amit általuk el lehet érni. Ez azt jelenti, az erények és az általuk elérhető cél nem két teljesen különböző dolog. Az erényes viselkedéssel már megvalósul az a cél, ami az erények által elérhető, vagy másként fogalmazva az erényes élet az erények céljának az alkotóeleme. Például az őszinte viselkedés önmagában hordja a jutalmát, az önbecsülést és a mások általi megbecsülést, és nem csupán arról van szó, hogy hasznos lenne egy másik dolog eléréséhez (például hogy kifizetődne).²⁰

A hivatások esetében első pillanatra kérdésesnek látszik, hogy az erények és az erények által megvalósított cél, a hivatás célja közötti viszony belső (internális) eszköz-viszony lenne. Ez a viszony sokkal inkább tűnhet külső eszköz-viszornak, azaz sokkal inkább tűnhet úgy, hogy a hivatáshoz szükséges erények művelése ugyan hasznos a hivatás céljának megvalósításához, azonban az erények gyakorlása nem alkotja a hivatás céljának megvalósulását. A katonai hivatás esetében például a bátorság erényének gyakorlása idézi elő a béke állapotát, ezért bátornak akkor kell lenni, amikor a béke állapota nem áll fenn; amikor a béke állapota fennáll, akkor pedig a bátorságnak nincs túl sok tere. Így a bátorságnak és gyakorlásának célja, a béke között gyéfele hasadás keletkezik.

Úgy vélem, hogy a bátorság és a bátorság célja között létezik olyan hasadás, amilyen például az őszinteség és az őszinteség célja, az önbecsülés és a mások által megbecsülés (vagy a csapatjátékok és csapatjátékok célja, az összjáték) között nem. Ez azonban nem érinti az erény és az erény célja közötti viszony jellegét, azaz a bátorság és a béke közötti viszony továbbra is belső eszköz-viszony marad. Ennek az az oka, hogy a kérdéses hasadás csak időbeli, de nem fogalmi jellegű a bátorság és a béke között, azaz a békeidő megelőzheti vagy követheti a bátor viselkedést, de mindenképpen összefügg a bátor viselkedéssel. A béke fenntartása vagy visszaállítása ugyanis nem nélkülözheti a bátor viselkedést.

Az erények elsajátíttatása a közösség feladata

Az erényeket kisebb-nagyobb közösségekben²¹ lehet elsajátítani tanuláson és gyakorláson keresztül. A kisebb közösségek közé a családi vagy baráti közösségek tartoznak, a nagyobb közösségek közé pedig az állam polgárainak a közössége és az emberi

18 Uo.: 78. o.

19 Vö.: Pfaff, Tony: Peacekeeping and Just War Tradition 10. o., 2000, <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB302.pdf> (letöltve: 2018. 01. 02.)

20 MacIntyre, Alasdair: Az erény nyomában 248. o., Budapest, Osiris, 1999.

21 Arisztotelész: Nikomakhoszi etika 1099b., 23. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987; MacIntyre, Alasdair: Az erény nyomában 251–252. o., Budapest, Osiris, 1999.

közösség. Mivel az erények az erkölcsi szempontból jó életet valósítják meg, ezért a közösségnek és/vagy a közösség vezetésének az a feladata, hogy ösztönözze az erények elsajátítását.

A modern hivatások, és a hozzájuk kapcsolódó erények fogalma a közösség céljainak, a közérdeknek vagy a közjónak a szolgálatából nőttek ki.²² Bizonyos hivatások esetében a hivatás céljának a megvalósítását az állam monopolizálta, más hivatások esetében nem. Például, a törvények fegyveres védelmének és a béke fegyveres biztosításának vagy helyreállításának²³ az ellátását az állam monopolizálta, ám az egészségmegőrzést vagy a pénzügyi szolgáltatásokat nem. A monopolizált hivatások esetében az állam az, aminek ösztönöznie kell a hivatás tagjait azoknak az erényeknek az elsajátítására, amelyek lényegesek a hivatás céljának megvalósításához. A katonai hivatásra, mint a béke fegyveres biztosításának és helyreállításának a hivatására jellemző erények elsajátíttatása az állam feladata.

A katonai erények

Melyek a katonai erények?

A katonai erények a katonai tevékenység ellátására, vagy másként fogalmazva, a katonai gyakorlatra jellemző erények. A katonai erényekkel foglalkozó szerzők, az ókortól a középkoron át a jelenkorig, számos erényt jelöltek meg katonai erényként. Például Szun Ce szerint a katonai erények a bölcsesség, a szavahihetőség, az emberiség, a bátorság és a szigorúság;²⁴ Geoffroi de Charny szerint a bátorság és a becsület;²⁵ Clausewitz szerint az ítélőképesség és a határozottság;²⁶ id. Helmuth Moltke szerint a fegyelem, a rendszeret, a pontosság, a tisztaság, az engedelmesség és a hűség;²⁷ Habrovsky Sándor honvéd főhadnagy szerint a istenfélés, az engedelmeség és a bizalom, a becsület- és a kötelességérzet, a közszellem, a bátorság, a kitartás, a hazaszeretet és hűség;²⁸ Samuel P. Huntington szerint a hűség és az engedelmeség;²⁹ Mark Moyar szerint a kezdeményezőkézség, a rugalmasság, a kreativitás, az ítélőképesség, az empátia, a karizma, a szociálilitás, az odaadás, a szigorúság és az

22 Jennings, Bruce-Callahan, Daniel-Wolf, Susan W.: The Professions: Public Interest and Common Good 5. o. In. The Hastings Center Report (17), 1987.

23 Vö.: Pfaff, Tony: Peacekeeping and Just War Tradition 10–12. o., 2000, <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB302.pdf> (letöltve: 2018. 01. 02.)

24 Szun-ce: A háború művészete 10. o. In. Szun-ce-Wuzi-Szema-fa: A háború művészete – A hadviselés szabályai – A tábornagy módszere, Budapest, Cartaphilus, 2006.

25 Charny, Geoffroi de: A Knight's Own Book of Chivalry 47–50. o., Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2005.

26 Clausewitz: A háborúról 75–79. o., Budapest, Zrínyi, 1961.

27 Moltke, Helmuth von: Hadtudományi írások (részletek) 366. o. In. Kocsis Bernáth (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, Zrínyi katonai kiadó, 1985.

28 Habrovsky Sándor: A tisztnek a katonai szellem ápolására való befolyásáról 145. o. In. Ludovika Akadémia Közlönye (4), 1877.

29 Huntington, Samuel P.: A katona és az állam 76. o., Budapest, Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

összeszedettség a fontos erények;³⁰ Peter Olsthoorn szerint a becsület, a bátorság, a hűség, a szigorúság (integritás) és a tisztelet fontosak,³¹ és végül Davind H. Levine szerint pedig a tisztelet, a figyelmesség, az önmérséklet és a kreativitás.³² Az alábbi táblázat együtt mutatja, hogy az egyes szerzők miket tekintenek katonai erényeknek.

Szerzők	Erények
Szun Ce (i.e. 6. század)	bölcsesség, szavahihetőség, emberség, bátorság, szigorúság
Geoffroi de Charny (14. század)	bátorság, becsület
Clausewitz (19. század)	ítélőképesség, határozottság
id. Moltke (19. század)	fegyelem, rendszeret, pontosság, tisztaság, engedelmesség, hűség
Habrovsky Sándor (19. század)	istenfélelem, engedelmesség és bizalom, becsület- és kötelesség-érzet, közszellem, bátorság, kitartás, hazaszeretet és hűség
Huntington (20. század)	hűség, engedelmesség
Mark Moyer (21. század)	kezdemenyezőkészség, rugalmasság, kreativitás, ítélőképesség, empátia, karizma, szociabilitás, odaadás, szigorúság, összeszedettség
Peter Olsthoorn (21. század)	becsület, bátorság, hűség, szigorúság, tisztelet
Davind H. Levine (21. század)	tisztelet, figyelmesség, önmérséklet, kreativitás

A felsorolt katonai erények többféleképpen is osztályozhatók. Egy részük inkább a helyes megismerést segíti elő, ezért észbeli erénynek hívhatjuk (például ítélőképesség), a másik részük azonban a helyes cselekvést segíti elő, ezek az erkölcsi erények. Az erkölcsi erények között vannak olyan erények, amelyek jellemzően a katonai vezetővel szemben támasztott elvárásokat tükrözik, ezek a katonai vezetői erények (például emberség, szigorúság, karizma, szociabilitás); és vannak olyan erények, amelyek elvárhatók minden katonától, rendfokozattól és beosztástól függetlenül (például bátorság, becsület, hűség). A továbbiakban az utóbbi erényekre fogok koncentrálni, ebben az értelemben fogom használni az „alapvető katonai erény” kifejezést.

Az alapvető katonai erények nagyobb jelentőséggel rendelkeznek, mint a felsorolt többi erény. A bátorság, a becsület, és a hűség ugyanis olyan erények, amelyek a leggyakoribb szereplői a katonai erénylistáknak. A fenti kilenc erénylista közül négyben szó szerint szerepel a bátorság, ám, mint az alábbiakban néhány esetben látni fogjuk, a többi listában szereplő egyik vagy másik erénnyel is kapcsolatba hozható

30 Moyer, Mark: A Question of Command: Counterinsurgency from the Civil War to Iraq 8–11. o., New Haven & London, Yale University Press, 2009.

31 Olsthoorn, Peter: Military Ethics and Virtues, London and New York, Routledge, 2011.

32 Levine, David H.: Morality of Peacekeeping 59–66. o., Edinburgh, Edinburgh University Press, 2014.

(például: Moltke: fegyelem; Habrovsky: kitartás; Clausewitz: ítélőképesség, határozottság;³³ Moyar: kezdeményezőképeség; Levine: önmérséklet).

A becsület és a hűség is megtalálható az erénylistákban, a becsület háromszor, a hűség pedig négyszer szerepel. A becsület fogalma ugyan a katonai szerzőknél nem kapott komoly szerepet a tárgyalásban, azonban a civil szerzők már viszonylag korán leírták az alapvető jellegzetességeit, és formáit (például Arisztotelész, Cicero, Hobbes, Robert Ashley),³⁴ modern tárgyalása pedig Hans Speier *Social Order and the Risks of War* (1952) című tanulmánygyűjteményéhez kapcsolódik.³⁵ A hűséget ezzel szemben még Geoffroi de Charny sem tárgyalja részleteiben, aki pedig a feudális középkorban (1350 körül) írta munkáját a lovagokról, amikor a feudális hűségnek kiemelkedő jelentősége volt.³⁶ A hűséget először Josiah Royce vizsgálta részletesebben a *The Philosophy of Loyalty* (1908) című munkájában.³⁷

Annak az oka, hogy a becsület és a hűség látszólag kevésbé volt népszerű az erénylisták alkotóinál, abban keresendő, hogy a bátorság fogalmával szorosan összefügg a becsület fogalma, a becsület fogalmával pedig a hűség fogalma, így a bátorságról számot adó szerzők ezeket az erényeket egyszerűen sok esetben beleértették a bátorságba. Így nem képzelhető el olyan bátorság, amely egyben ne lenne becsülendő, illetve amely egyben ne a saját közösség javát elősegítő bátorság lenne.

A bátorság, a becsület és a hűség erényei azonban egy további ok miatt is fontosabbak, mint a többi erény. Alasdair MacIntyre szerint ezek az erények ugyanis olyan alapvető erények, amelyek minden gyakorlat fennállásához és működéséhez szükségesek, nem pusztán a katonai gyakorlat fennállásához és működéséhez.³⁸ Így a bátorság, a becsület és a hűség egy általánosabb értelemben azok az erények, amelyekkel mindenkinek rendelkeznie kell, amennyiben meghatározó személy kíván lenni egy gyakorlatban, legyen a gyakorlat a versenyszerű sakkozás, vagy a katonászkodás. Ezekkel az erényekkel rendelkező emberek hozzák létre a gyakorlatot, alakítják ki a gyakorlatban részt vevő közösségi tagok egymáshoz való viszonyát, illetve tartják fenn a gyakorlatot és a közösséget. Természetesen nem csupán olyan emberek vehetnek részt a gyakorlatokban, akik rendelkeznek a kérdéses erényekkel. Léteznie kell azonban a gyakorlat résztvevői között egy olyan csoportnak, akik rendelkeznek az erényekkel, ami által a gyakorlatot belsőleg szemlélik, azaz például önmagában értékesnek tartják a gyakorlat szerinti életvitelt, illetve alkalmazzák a gyakorlat értékeit embertársaik és a világ értékelésére. Azok a személyek, akik ugyan

33 Boda Mihály: Bátorság és távolság 52–54. o. In. Hadtudomány (Különszám), 2016.

34 A becsület fogalmának változásáról az ókortól a 16. századig lásd: Watson, Curtis Brown: *Shakespeare and the Renaissance Concept of Honor I.1.*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960. A különböző becsületfogalmak katonai alkalmazásához lásd: Robinson, Paul: *Military Honour and the Conduct of War (From Ancient Greece to Iraq)*, London and New York, Routledge, 2006.

35 Speier, Hans: *Social Order and the Risks of War*, New York, Stewart, 1952.

36 A hűség középkori jelentőségét példázza Fulbert chartres-i püspök Vilmos Aquitania hercegéhez írt levele a hűségről: A hűbéri kötelezettségekről. In. Sz. Jónás Ilona (szerk.) *Középkori egyetemes történelmi szöveggyűjtemény* 195–196. o., Budapest, Osiris, 1999.

37 Royce, Josiah: *The Philosophy of Loyalty*, New York, The Macmillan Company, 1908.

38 MacIntyre, Alasdair: *Az erény nyomában* 257–260. o., Budapest, Osiris, 1999.

részt vesznek a gyakorlatban, de nem rendelkeznek az erényekkel, a gyakorlatot külsőleg szemlélik.³⁹

A bátorság, a becsület és a hűség viszonyának rövid, és előzetes jellemzése után alaposan kívánom szemügyre venni ezeket az erényeket. A tanulmány sorozat második, harmadik és negyedik része ezzel a kérdéssel fog foglalkozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. (ford.: Szabó Miklós) Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
- Charny, Geoffroi de: *A Knight's Own Book of Chivalry*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2005.
- Clausewitz: A háborúról. Budapest, Zrínyi, 1961.
- Fulbert: A hűbéri kötelezettségekről. In. Sz. Jónás Ilona (szerk.) *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*, Budapest, Osiris, 1999.
- Habrovsky Sándor: A tisztnek a katonai szellem ápolására való befolyásáról. In. *Ludovika Akadémia Közlönye* (4), 1877.
- Herbet L. A. Hart: *A jog fogalma*. Budapest, Osiris, 1995.
- Homiak, Marcia, „Moral Character“. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming
URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/moral-character/>
- Huntington, Samuel P.: *A katona és az állam*. Budapest, Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.
- Hursthouse, Rosalind: *On Virtue Ethics*. Oxford, OUP, 1999; Foot, Philippa: *Natural Goodness*, Oxford, OUP, 2001.
- Jennings, Bruce – Callahan, Daniel – Wolf, Susan: *The Professions: Public Interest and Common Good* 5. o. In. *The Hastings Center Report* (17), 1987.
- Levine, David H.: *Morality of Peacekeeping*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2014.
- MacIntyre, Alasdair: *Az erény nyomában*. Budapest, Osiris, 1999.
- Moltke, Helmuth von: *Hadtudományi írások. (részletek)* In. Kocsis Bernáth (szerk.): *Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból*, Budapest, Zrínyi katonai kiadó, 1985.
- Moyar, Mark: *A Question of Command: Counterinsurgency from the Civil War to Iraq*. New Haven & London, Yale University Press, 2009.
- Oakley, Justin – Cocking, Dean: *Virtue Ethics and Professional Roles*. Cambridge, CUP, 2001.
- Olsthoorn, Peter: *Military Ethics and Virtues*. London and New York, Routledge, 2011.
- Pellegrino, Edmund, D.: *Professing Medicine, Virtue Based Ethics, and the Retrieval of Professionalism*. In. Rebecca L. Walker – Philip J. Ivanhoe (szerk): *Working Virtue*, Oxford, Clarendon Press, 2007.
- Pfaff, Tony: *Peacekeeping and Just War Tradition*. 2000,
<https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB302.pdf> (letöltve: 2018. 01. 02.).
- Robinson, Paul: *Military Honour and the Conduct of War (From Ancient Greece to Iraq)*. London and New York, Routledge, 2006.
- Royce, Josiah: *The Philosophy of Loyalty*. New York, The Macmillan Company, 1908.
- Ryle, Gilbert: *A szellem fogalma*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1974.
- Speier, Hans: *Social Order and the Risks of War*. New York, Stewart, 1952.
- Szun-ce: *A háború művészete*. In. Szun-ce-Wuzi-Szema-fa: *A háború művészete – A hadviselés szabályai – A tábornagy módszere*, Budapest, Cartaphilus, 2006.
- Urmson, J.O.: *Aristotle's Doctrine of the Meano*. In. *American Philosophical Quarterly* (10), 1973.
- Watson, Curtis Brown: *Shakespeare and the Renaissance Concept of Honor*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1960.

39 A „belső és külső szemlélet” fogalom párt Herbet L. A. Hart-tól kölcsönöztem: *A jog fogalma* 72–74. o., Budapest, Osiris, 1995.